

**LA BENA I LA MORDASSA:
ELS CATALANS DAVANT LA IMMIGRACIÓ
DE L'ÈPOCA FRANQUISTA ***

Jacqueline HALL

1. L'ESTUDI DE LES FONTS

El tema d'aquesta comunicació s'insereix en el marc d'una tesi doctoral actualment en preparació, que serà presentada a la Universitat de París-Sorbonne (HALL). El material utilitzat és de caire qualitatiu i comprèn textos publicats i inèdits, provinents de Catalunya i de l'exterior, que han circulat públicament o bé en la clandestinitat. Tenint en compte el volum del material disponible sobre certs aspectes del tema i les dificultats que presenta l'accés a d'altres tipus de fonts (sobretot les fonts clandestines), aquests textos no es vol que siguin «representatius» del conjunt d'opinions i reaccions que s'han expressat sobre la qüestió. Aquí es tracta, més aviat, de descriure els principals impediments —d'informació i d'expressió— que s'oposaven a la lliure discussió del problema de la immigració a la Catalunya dels anys 1950-1960 i indica de quina manera aquests mateixos impediments han pogut contribuir a conformar les primeres reaccions dels catalans davant la situació.

2. LA IMMIGRACIÓ DESPRÉS DE LA GUERRA CIVIL

2.1. *Els precedents històrics*

Catalunya ha estat, en diferents èpoques de la seva història, un país d'immigració, perquè aquí les condicions econòmiques eren generalment més favorables que a les zones veïnes. Alguns occitans s'hi van instal·lar entre els segles XVI i XVIII; alguns habitants dels altres Països Catalans (el País Valencià i les Balears) i de les regions veïnes (Aragó i Múrcia) als segles XIX i XX (cf. VICENS VIVES, JOFRES, CALVO-VEGA). Això no obstant, les

* Treball presentat per primera vegada al X Congrés Internacional de Sociologia (Mèxic, agost del 1982) sota el títol *Le bandeau et le bâillon: éveil de la conscience linguistique des Catalans devant l'immigration castillanophone de l'ère franquiste*.

onades d'immigració que es produïren després de la guerra civil crearen una situació que, en línies generals, no tenia precedent.

2.2. *Les causes econòmiques de la immigració de la postguerra*

El primer decenni després de la guerra civil va ser desastrós, des del punt de vista econòmic, per a tot Espanya. L'estat va seguir, entre d'altres, una política que mirava de minimitzar les ofensives a les regions que, al curs de la guerra, s'havien oposat a la causa del futur dictador: Catalunya i el País Basc. Però als anys cinquanta, els fons que van fer disponibles els Estats Units i el Fons Monetari Internacional (FMI) foren utilitzats per assegurar el relleu de l'economia en general, relleu que havia d'afavorir les regions ja més desenvolupades, entre elles Catalunya (GINER).

Ja a començaments de segle, el percentatge de la població activa emprat a la indústria a Catalunya era dues vegades més elevat que al conjunt d'Espanya. Durant els anys 1950-1960, malgrat un cert apropament, la distància encara és considerable (a Catalunya només un 11 % de la població activa treballa al sector primari el 1969, contra el 31 % del conjunt del país) (RECOLONS, quadre 28). Aquesta situació de desequilibri regional es tradueix, sobretot entre 1950 i 1960, en un èxode rural gegantí que afecta principalment les regions latifundistes del sud (Andalusia, Extremadura) i minifundistes del nord-oest (Galícia). Els emigrants es dirigeixen a les regions més industrialitzades del propi país (sobretot a Catalunya), i el nombre de sortides serà determinat, *grosso modo*, pels períodes d'expansió i de recessió de l'economia espanyola (PINILLA, 1978). D'altres en sortiran una mica més tard, per instal·lar-se a d'altres països europeus, sigui després d'una primera migració interior, o bé directament des de la regió natal.

2.3. *Les conseqüències demogràfiques per a Catalunya*

La situació demogràfica a Catalunya durant els anys 1950-70 és inversa a la majoria de les altres regions de l'estat. Els saldos migratoris al nostre país són sempre força positius (1.159.764 per al període 1951-1970, és a dir, un augment de quasi el 36 % en relació amb el nombre d'habitants al principi del mateix període) (calculat a partir de RECOLONS, quadres 1 i 5). Els saldos migratoris del conjunt estatal són sempre negatius, i el pes específic de Catalunya, en conseqüència, augmenta, passant de l'11'22% de la població total de l'estat, el 1940, a l'11'6 %, el 1960, i el 15'1 %, el 1970 (RECOLONS, quadres 1 i 3).

2.4. *Característiques i formes d'inserció dels immigrants a Catalunya*

Corresponent molt majoritàriament als sectors d'edat inferior i mitjana, els immigrants contribueixen a un rejuveniment de la població catalana i, durant un cert temps, a un augment de la taxa de natalitat; així, a poc a poc, es corregirà una tendència que, després de molt de temps, situava el creixement vegetatiu per sota de la mitjana d'Espanya i, lògicament, del creixement migratori (RECOLONS, quadre 8).

Els immigrants dels anys 1950-1960, a diferència dels predecessors d'a-

bans de la guerra, ja no s'installeu dins la ciutat de Barcelona, sinó sobretot a la rodalia. La taxa de creixement de la zona metropolitana, sense Barcelona, és del 38'34 %, entre 1951 i 1960, i del 59'74 %, entre 1961 i 1970, contra el 19'63 % i l'11'35 %, per a la ciutat pròpiament dita (RECOLONS, quadre 48). La distribució dels immigrants sobre el conjunt del territori català el 1970 varia entre menys del 10 % de la població en certes zones rurals i més del 60 % (sense comptar els nens nascuts al lloc) en certes ciutats de la rodalia,¹ que veuen com la població es multiplica per cinc, per sis i, fins i tot, per set, en l'espai de vint anys (calculat a partir de RECOLONS, quadre 57).

Les estructures socials de les ciutats receptores i de tot Catalunya es troben profundament modificades per la presència d'aquestes concentracions ètniques, acompanyades d'una gran homogeneïtat socioeconòmica; els immigrants correspondran, quasi exclusivament, a categories socials poc o gens qualificades (PINILLA, 1973-1974, fasc. II, pp. 31-34). Aquesta aflluència crea, d'altra banda, una situació de crisi aguda en el terreny dels allotjaments i els serveis, que encara no és resolta a hores d'ara. A nivell governamental, la imprevisió total dels primers anys és seguida de mesures grotescament inadequades, i encara dificultades per la corrupció, l'especulació i la incompetència administrativa.

2.5. *Les conseqüències culturals i lingüístiques*

Les conseqüències culturals i lingüístiques de la immigració de la postguerra són infinitament més inquietants que les d'abans del conflicte, perquè nombroses circumstàncies s'oposen a la integració dels nousvinguts. La creació de grans nuclis de població immigrada que hem descrit, per a la qual les ocasions de contacte amb els autòctons són quasi nulles, és un obstacle important. D'altra banda, dins els nous contingents, els andalusos sumen més de la meitat, seguits dels originaris d'Extremadura i de Castella (RECOLONS, quadre 49, dades de la província de Barcelona, 1970). Aquestes regions tenen en comú un nivell de desenvolupament econòmic molt inferior a Catalunya, i el fet de pertànyer exclusivament al domini lingüístic castellà. Els immigrants dels anys 1930, si comparem, no comprenien més que un 12'7 % d'andalusos, contra el 58 % de nadius dels altres Països Catalans, d'Aragó i de Múrcia, regions culturalment i geogràficament properes a Catalunya (calculat a partir de CALVO-VEGA).

Però és potser la impotència política de Catalunya després de la guerra allò que constitueix l'impediment més seriós. Privada de la seva autonomia i sotmesa a una sèrie de mesures destinades a relegar la seva llengua i la seva cultura al rang de patuès i de folklore, respectivament (v. sobretot BENET), el control dels principals mitjans d'integració cultural i lingüística (escoles, mitjans d'informació, legislació...) se li escapa totalment.

En termes de prestigi social, en fi, les relacions de forces entre les dues llengües en presència són alhora complexes i inhabituals. La burgesia mitjana i petita, igual que el grup de treballadors qualificats, es componen principalment d'autòctons, cosa que confereix a la llengua i a la

¹ Dades del consorci d'informació i documentació de Catalunya.

cultura pròpies un prestigi innegable que estudis recents continuen confirmant (WOODWARD). La llengua castellana, en canvi, té un estatut més aviat ambivalent, i és alhora el mitjà d'expressió d'un vast proletariat industrial poc escolaritzat i el d'un grup restringit, però ben situat, d'industrials, de professionals i de funcionaris de l'estat. L'ús exclusiu del castellà, en tant que llengua oficial única, en tot el sistema escolar, la premsa i els altres mitjans de comunicació, i per les autoritats civils i militars de tots els nivells, és igualment un factor evident de prestigi.

3. EL PROBLEMA DE LA INFORMACIÓ

Les dades principals de la situació que acabem de descriure no s'han fet aparents més que amb el pas del temps. En el moment en què aquesta situació s'està creant, nombrosos factors impedeixen als habitants de Catalunya d'adonar-se'n de les veritables característiques i dimensions, de mesurar-ne les conseqüències i d'expressar les seves reaccions. ,

3.1. *La insuficiència de les dades disponibles*

El primer d'aquests factors és l'absència de fonts de dades, quantitatives i qualitatives, adequades. Les fonts oficials (censos generals i estadístiques municipals) presenten nombroses deficiències: absència de dades per al conjunt de la zona metropolitana de Barcelona; absència de notícies sobre el creixement migratori com a fenomen diferent del creixement natural; subrepresentació dels nous residents, sovint en situació irregular, que prefereixen no inscriure's en les llistes municipals, sense parlar de l'absència de qualsevol notícia sobre el coneixement i la utilització de les llengües, jutjada supèrflua en un estat «unilingüe».

A això s'ajunta el baix nivell de desenvolupament de les ciències socials a Espanya (mantingut curosament pel règim) i les dificultats de tota mena que entrebanquen l'activitat dels pocs investigadors competents, impeding-los de realitzar el tipus d'enquesta que hauria permès d'omplir les deficiències de les fonts oficials. Els escassos estudis, la majoria demogràfics i econòmics, que es publiquen han d'evitar, almenys durant els anys 50, tota referència a problemes espinosos, com ara la responsabilitat governamental o la integració lingüística i cultural.

3.2. *La «versió oficial»*

Les tècniques utilitzades a les declaracions oficials i la premsa per emascarar la realitat són múltiples. Heus-ne aquí alguns exemples.

El silenci. És, sense cap mena de dubte, la tècnica més eficaç. Les glòries realitzacions del règim, els mínims actes i gestos dels seus representants, el futbol i els toros, deixen, certament, sobretot fins als anys seixanta, ben poc de lloc als fets diversos, com ara la immigració.

La falsificació de les causes dels moviments migratoris. Aquestes s'expliquen, bé allegant que «el problema viene forzado por las razones posi-

tivas de nuestro franco desarrollo»,² bé en termes de l'atracció que exerceix la ciutat —«los teatros, las avenidas, las mujeres elegantes»— sobre el simple camperol.³

«*Aquests problemes són comuns a tots els països desenvolupats.*» Hom pretén que els vastos problemes de les rodalies de Barcelona són «un mal endèmic a todas las ciudades del mundo, especialmente las industriales»⁴ i es cita com a exemple el cas dels suburbis... de Suïssa.⁵

La minimització de la gravetat dels problemes socials. Un reportatge sobre els problemes escolars (milers de nens sense col·legi, classes excessivament nombroses, els preus de l'ensenyament privat...) els posa al mateix nivell que... els mals d'estómac ocasionats per les l·laminadures venudes a la sortida dels centres.⁶ En un altre cas, es deixa entendre que la conseqüència més nefasta de la immigració serien els maldecaps que sofreixen els funcionaris municipals.⁷

Els vots pietosos. L'augment disparat de la població de certes ciutats és un problema que mereix «la más delicada atención», si es vol fer d'aquestes ciutats (ja degradades més enllà del límit de tota esperança) «un modelo de población civilizada».⁸

Les admissions exculpatòries. Sorpreses per tal allau d'immigrants, les autoritats, en principi, haurien «oblidat» que quan es construeixen allotjaments també cal preveure certs serveis...⁹

Les meravelles complertes pel règim. És una de les tècniques més esteses. Els problemes són evocats, com de passada, en el moment d'anunciar les darreres meravelles complertes pel règim, això principalment per justificar la gratitud que ha de sentir la població. Així, l'alcalde de Barcelona, Porcioles, després de prendre certes mesures administratives en matèria d'urbanisme, descriu una situació que ja existia, segons ell, *abans* d'aquestes mesures (aïllament dels suburbis, manca de planificació, de serveis, de transports...), però que continua sent certa, en línies generals, vint anys després;¹⁰ i el ministre Solís Ruiz, en inaugurar alguns immobles nous en una ciutat on la penúria d'allotjaments és particularment aguda, recorda als nous residents: «Sois propietarios (de estas viviendas) porque Franco así lo ha dispuesto.»¹¹

«*No és pas el govern qui ha de proporcionar solucions.*» Hom sosté, per exemple, que l'estat no es podria permetre la construcció d'escoles al servei dels 2.400 nens de dos suburbis que no en tenen, els quals suburbis són de caràcter «temporal» (?). Esperant l'enderroc d'unes llars modestes «donde se cobijan, quizás por más tiempo del que computan» (!), és el deure

² Mataró, 24-I-61.

³ El Prat, 22-V-61.

⁴ Segons l'alcalde de Barcelona, J. M. de Porcioles, en *Los suburbios*, 96.

⁵ El Prat, 22-V-61.

⁶ Mataró, 15-IX-62.

⁷ *Barcelona* (revista de la ciudad), any 59, núm. 5, 1964.

⁸ Mataró, 10-IV-61.

⁹ V. Martorell en *Los suburbios*, 43.

¹⁰ *La Vanguardia*, 24-V-61.

¹¹ *La Vanguardia*, 24-V-61.

moral dels caps d'empresa que es beneficien d'aquesta mà d'obra de proporcionar escoles temporals (J. GARCÍA ORTEGA, *Los suburbios*, 104-112).

Negació de les conseqüències culturals i lingüístiques de la immigració

La tècnica del silenci consisteix aquí a no evocar més que els efectes demogràfics i econòmics. El creixement de la població de Barcelona revelat pel cens del 1961, per exemple, és acollit com un signe de la «sana vitalidad» de la ciutat i dels «altos destinos» que l'esperen, sense la més petita allusió a la immigració.¹² Es redueix així la qüestió a l'augment de les baixes taxes de natalitat autòctones, cosa que és una forma hàbil de respondre a una preocupació freqüent entre els catalans (TRIAS BELTRAN, *Conversaciones*, 78) (v. *infra*).

El manteniment de vincles amb les regions d'origen. Quan es reconeix la presència de diferències culturals, és sobretot a fi de subratllar la necessitat de mantenir els vincles dels immigrants amb les regions natsals (extrem que va, evidentment, contra la integració). Aquesta política passa per les activitats de les «Casas Regionales», que es consideren «focos de cultura y recreo de la ciutat [que] hermanan a los oriundos de cada pedazo de España en la añoranza de su patria chica».¹³ Així, s'encoratgen programes d'animació als barris d'immigrants (festivals folklòrics i religiosos, difusió de notícies i de música de les regions d'origen) (Miguel GAVÍN SAGUARDIA, *Los suburbios*, 92-93).

La minimització de les diferències culturals. Per treure importància a les diferències entre catalans i immigrants, s'invoquen consideracions eminentment polítiques com «la unitat dels espanyols» i el «bilingüisme» (pel qual cal entendre la coneixença del castellà per part dels catalans) o bé es pretén que el problema lingüístic no té gaire més incidència a Barcelona que a Madrid, on també es noten diferències... d'accent (TRIAS BELTRAN, *Conversaciones*, 84-85).

La «fusió» esperada. Queda clar, finalment, que les autoritats veien amb molt bons ulls l'eliminació de les diferències en profit dels no autòctons, altrament dit, la substitució del «senyor Esteve» (arquetipus del petit burgès català, creat pel novel·lista Santiago Rusiñol el 1907) per un híbrid que un funcionari municipal batejà «señor de Barcelona».¹⁴

3.3. *Els comentaris d'abans de la guerra*

L'única font d'informació que s'escapa del control del règim són els comentaris sobre la immigració escrits abans de la guerra per diferents polítics i investigadors catalans. Així, són aquestes, durant molt de temps, les úniques fonts on el problema és definit en termes de la identitat cultural i lingüística dels catalans, i, per això, la influència que exerceixen els seus autors, malgrat el fet que ni la situació ni el marc de referència històrica i científica no siguin els mateixos.

Es destaquen als discursos polítics i a la premsa dels tres primers decennis del segle unes al·lusions a les qüestions següents que la immigració desvetllava: els perills per a l'ordre públic, la provocació per part del

¹² *La Vanguardia*, 5-I-61.

¹³ *La Vanguardia*, 15-I-61.

¹⁴ *La Vanguardia*, 5-II-61.

govern central de confrontacions entre treballadors catalans i immigrants, el rol dels immigrants dins el moviment anarquista, l'augment de l'atur... (cf. CALVO-VEGA, NADAL, JUTGLAR, 1967 b). Aquestes referències disperses no troben gaire ressò després de la guerra. Per contra, dos autors que havien acordat un tractament més profund en el tema de les conseqüències de la immigració per a Catalunya, exerceixen una influència més durable.

El primer és Manuel Rossell i Vilar, que associa directament en els seus treballs la noció de cultura amb la de «raça» i s'inquieta, per consegüent, dels resultats del «mestissatge» (ROSSELL, 1930, 7). L'absència de casaments mixtos en situació d'immigració, segons ell, comporta la formació «d'un cos estrany dintre de l'organisme» (*ibid.*, 33), però, per contra, les aportacions massives de sang estrangera amenacen d'afectar seriosament «la puresa mental», sobretot quan els immigrants provenen d'una raça «vençedora i pobra» (*ibid.*, 196-199). Uns períodes de mestissatge prolongats produirien, en els individus, pertorbacions mentals (inestabilitat, confusió) atribuïbles a les barreges de sang (ROSSELL, 1917, 11).

El segon autor, Josep Vandellós, el comentarista més cèlebre d'abans de la guerra, fou un demògraf reconegut. Prenent com a punt de partença els seus treballs demogràfics, Vandellós s'inspira en les teories corrents al seu temps, que veïen una analogia entre el cicle vital dels pobles i el dels organismes vius (VANDELLÓS, 1935 a, 135). Constata la feble natalitat del poble català i en conclou que aquest ha entrat a la fase de «decadència», després dels èxits econòmics que l'han habituat a una prosperitat fàcil. Els valors culturals dels catalans estan amenaçats de desaparició sense el manteniment de la puixança econòmica, però, a falta de treballadors autòctons, aquesta depèn cada vegada més d'una mà d'obra immigrada que amb la seva presència posa en perill la continuïtat d'aquests mateixos valors culturals. Vandellós designa els immigrants amb termes com «exèrcit foraster» o «invasió pacífica». Es demana, com Rossell, sobre les conseqüències del «mestissatge», i considera que els immigrants «primitius» poden aportar a les futures generacions la vitalitat que els cal, però amb el perill de destruir d'altres qualitats morals i culturals del poble receptor. Havent calculat que abans de l'any 2000 els «estrangers» i els seus descendents seran majoritaris a Catalunya, tem que aquesta Catalunya de l'esdevenidor, fins i tot si és més potent, no hagi esdevingut un país diferent (VANDELLÓS, 1935 a i 1935 b).

Les referències explícites a Vandellós els anys 1950-1960 són més nombroses que les que esmenten Rossell, potser per raó del caràcter més obertament «racista» de les idees del primer. Però, si Vandellós refusa en teoria el concepte de «raça» (1935 a, 65), la qüestió de l'origen biològic o cultural de les diferències entre els pobles no és mai ben perfilada i la utilització de termes com «qualitats racials» es manté amb freqüència.

4. EL PROBLEMA DE L'EXPRESSIÓ

En el context que acaba de ser descrit els catalans disposen, per reaccionar, d'un nombre limitat de mitjans d'expressió, tots els quals comporten limitacions.

Aquells que s'han quedat al país se situen davant del problema de la censura, severa als anys cinquanta, que tendeix a disminuir lleugerament amb el pas del temps i que afecta certs mitjans d'expressió més que d'altres. Una primera possibilitat, doncs, consisteix a fer circular els textos en la clandestinitat. Aquest mètode té l'avantatge de permetre una certa franquesa, però l'inconvenient de no arribar sinó a un públic molt limitat.

L'altra opció consisteix a utilitzar els mitjans d'expressió autoritzats —revistes i altres publicacions, conferències i simposis— que arriben a un públic més ampli, però que estan subjectes a la censura (o a l'autocensura). La immunitat parcial de què es beneficien relativament aviat les publicacions de l'església fa d'aquests una opció ideal i és entre les pàgines de revistes com *Delta*, *Qüestions de vida cristiana* i sobretot *Serra d'Or* (publicada pels monjos benedictins de Montserrat), on es troben alguns dels comentaris més significatius i més precoços, fets per representants de medis catòlics progressistes on comença la preocupació del tema de la immigració (cf. CASTELLANOS). També les primeres enquestes es realitzen sota l'etiqueta de la sociologia religiosa (p. e., DUCASTELLA, 1961).

La tècnica dels qui intenten expressar-se a través d'aquestes publicacions, sobretot al començament del període que ens interessa, és de fer-se entendre amb mitges paraules. Jutgem-ho segons un sol exemple on un català mira d'evocar la qüestió punyent de la integració cultural dels immigrants, i advertim l'ús que s'hi fa d'un marc de referència religiós. L'allusió pren la forma d'una pregària. Que «Aquell que és la justícia eterna», es demana, no ens pugui mai retreure de practicar en la virtut de la caritat, de manera que «no quedó nuestro prójimo del todo aliviado porque no supimos elevar sus facultades superiores, porque no supimos entregarle nuestras influencias, para hacerle partícipe de nuestras posiciones, comodidades, tranquilidad, personalidad, porque no supimos inculcarle nuestro *seny* catalán, en una palabra, porque no supimos darle el amor que debía hacerle sentirse componente del Cuerpo Místico de Cristo». (Joan VIDAL I GIRONELLA, *Los suburbios*, 91.)

Les publicacions científiques i professionals permeten, també, una mica més tard, un cert marge de llibertat d'expressió. Revistes com *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* i *Promos*, igual que els informes d'enquesta, constitueixen una preciosa font de documentació.

Quant als catalans que resideixen a l'estranger, tenen l'oportunitat de reaccionar a través de les diferents publicacions que editen els organismes polítics (la Generalitat a França, el Consell Nacional dels Catalans a Londres) i les diferents comunitats catalanes a l'exili. Aquests comentaristes tenen l'avantatge de no estar sotmesos a cap censura, fet que es troba sovint reflectit en el caràcter extremista de certes interpretacions i propostes de solució. En contrapartida, la distància i els anys passats lluny del país donen lloc a un cert desfasament. Les reaccions es produeixen amb un retard considerable i són concebudes en funció de la situació existent abans i durant la guerra. El problema de la informació és encara més agut que en l'interior del país, i els errors, més persistents. Sovint hom té la impressió, llegint per exemple les publicacions de la Generalitat, que els representants polítics de Catalunya han perdut, en una gran mesura, el contacte amb l'interior, sense canviar més que fets diversos sobre els

catalans a l'exili i els butlletins sobre l'estat de salut de la dictadura. Alguns reportatges sobre la immigració (i són poc freqüents) s'inspiren exclusivament en fonts del règim i fan abstracció de les implicacions culturals del fenomen.¹⁵ El Consell Nacional de Catalunya, per la seva banda, interpreta quasi sistemàticament la qüestió de la immigració en termes de l'imperialisme espanyol i de la colonització de Catalunya.

5. LES REACCIONS DELS CATALANS

Les conseqüències dels problemes d'informació i d'expressió que s'acaben de descriure són perceptibles en les primeres reaccions dels catalans, que dividim, per a fins d'anàlisi, en tres categories: les que atenyen els aspectes factuais de la situació, les que atenyen les implicacions per a Catalunya en tant que comunitat diferenciada i les que atenyen les solucions a aportar.

5.1. *Els aspectes factuais de la situació*

5.1.1. Les causes de la immigració

Les causes fonamentalment econòmiques de la immigració són reconegudes des de les primeres reaccions que es fan sentir al principi dels anys cinquanta (GRASES, 1951 a, 1951 b; SERRA). Són rares les anàlisis fetes pels catalans de l'interior, per mal informades que estiguin, que ignorin aquest factor clau, fins i tot si també s'avancen d'altres explicacions.

Seguint la influència de Vandellós, la desnatalitat autòctona també és notada com una causa important, sobretot per als demògrafs. Iglésies deplorea el que anomena taxa de natalitat «suïcida» que apareix entre els catalans, que hauria costat al país tres milions i mig d'habitants autòctons i sobre la qual es demana si les causes són voluntàries o «biològiques» (42, 49-50). A JOANIQUET denuncia les pràctiques malthusianes de la burgesia catalana (*Los suburbios*, 22) i Martínez-Marí adopta fins i tot la terminologia de VANDELLÓS en parlar de «taxes de natalitat de poble decadent» (1964, 26). Els estudis posteriors són menats d'acord amb aquesta mateixa preocupació. MALUQUER analitza de nou les xifres de Vandellós i d'altres fonts per comparar la natalitat catalana amb la d'altres regions (1963) i el 1968 un equip pertanyent a un grup nacionalista català dirigit per l'actual president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, emprèn una recerca qualitativa destinada a elucidar les actituds que hi ha a l'origen de la feble natalitat catalana.¹⁶

Una altra hipòtesi, més política, és aquella segons la qual la immigració hauria estat deliberadament provocada pel règim franquista a fi de «descatalanitzar» Catalunya. Entre els catalans a l'exili aquesta al·legació és

¹⁵ *Butlletí d'informació* (Generalitat de Catalunya) núm. 6, 21-VIII-47, nn. 15 agost-setembre (Remetem, en aquest punt, al que hem dit sobre la no representativitat de certes fonts).

¹⁶ Documentació de font privada.

feta amb una certa freqüència i la immigració és clarament associada a l'ocupació militar de Catalunya. Segons el Consell Nacional dels Catalans:

(el règim franquista) ha fomentat, amb intencions adverses, una immigració en massa a la nostra terra, alterant el caràcter i l'estructura de la nostra classe obrera i exposant el poble català a una baixa del seu nivell cultural, econòmic i a greus perills en el futur.¹⁷

Mentre que una altra revista afirma:

Des de la prohibició d'emprar (la llengua catalana) en tota manifestació pública... a la immigració en massa i calculada de gent forastera per tal que, amb la seva presència física en terra catalana, neutralitzés el tarannà d'un poble, s'ha recorregut a tots els mitjans.¹⁸

Aquesta explicació de les causes de la immigració, no l'hem trobada mai als escrits dels comentaristes de l'interior. Li devien acordar una certa credibilitat, tanmateix, si considerem els textos que s'esmercen a *refutar* la mateixa idea (p. e., CANDEL, 1964, 137). En el mateix camp també hi ha la identificació dels immigrants obrers amb els immigrants funcionaris de l'estat que es troba en alguns autors, particularment obsessionats per l'opressió de la qual ha estat víctima Catalunya i que pretenen, entre altres coses, que el «refús» dels immigrants d'aprendre el català correspon a una actitud de solidaritat amb el règim, que equival a un desig de revenja envers els catalans (CRUELLS, 23). Citem igualment per al cas la utilització d'un determinat vocabulari, d'altra banda ja present a Vandellós, que presenta la immigració, en sentit figurat, com una «invasió», un «exèrcit», etc. (cf. HALL, 1979, 103).

5.1.2. Volum i evolució de la immigració

El buit d'informació que mostren les fonts oficials porta molts catalans a fer-se preguntes fonamentals com ara: Quants són? D'on vénen? Com són? Augmentarà el seu nombre? Fins a quin punt? Les temptatives de resposta són innumbrables, utilitzant mètodes que van de la simple observació a l'anàlisi de dades demogràfiques i la realització d'enquestes amb resultats sovint confusos i poc fiables. Els estudis queden circumscrits a una ciutat, un barri, fins i tot una empresa; les tècniques són artesanals i els criteris que serveixen, per exemple, per a definir qui és «immigrant» varien considerablement. Totes aquestes diferències fan que els resultats semblin sovint contradictoris. L'única enquesta d'envergadura, la realitzada per Badia el 1966, fou el fruit d'un esforç monumental, però presenta, malauradament, una multiplicitat de defectes metodològics (BADIA, 1969; cf. TORRES, HALL).

Les conclusions principals de diverses enquestes atenyen d'altres qüestions factuais que abordarem més lluny (5.1.5.). Citem, però, un estudi demogràfic fundat sobre supòsits que avui fan somriure, però l'autor dels quals, per fer-li justícia, no disposava sinó de dades completament inade-

¹⁷ Consell Nacional dels Catalans, *Declaració dels drets de la nació catalana* (II Conferència Nacional, Mèxic, juny 1966).

¹⁸ *Orfeó Català* (Mèxic), juny 1963; cf. PEYRÍ, 153; A. ROCA, *Realidad*, feb. 1966; F. MIRÓ, *Comunidad Ibèrica*, 14, en feb. 1965.

quades del cens del 1945 (GRASES, 1951 a, 1951 b). Després d'haver mirat de calcular el ritme de desaparició dels immigrants ja instal·lats, a conseqüència de mort natural, arriba a la conclusió que, per mantenir els seus efectius, la colònia immigrant necessitaria mil nous membres cada any. Jutjant poc probable aquesta eventualitat, prediu, per tant, la desaparició total dels immigrants per al 1980!

5.1.3. Les característiques dels immigrants

Dins les primeres reaccions hi ha una tendència a mirar l'immigrant sota una llum més aviat desfavorable. Igual que abans de la guerra, l'aproximació d'immigració, criminalitat i immoralitat és freqüent. Un investigador analitza el 1951 els orígens dels menors que han exercit activitats criminals. Segons ell, només una petita minoria seria de descendència catalana, i els altres serien «mestissos», o nens immigrants, o d'origen desconegut que assimila a la categoria «immigrants» amb el pretext que «la gent del país té una idea clara de l'origen dels seus pares».¹⁹ En aquesta mateixa època, Plabosch tem les conseqüències per als autòctons dels contactes amb els immigrants, ja que «la gran massa immigrada acostuma a ésser de moralitat relaxada i sospitosa i de formació intel·lectual nul·la». Francisco CANDEL, ardent defensor més tard de la població immigrada, en dóna a les primeres novel·les una imatge poc favorable, presentant-los com a poc civilitzats, violents i deshonestos (1957). L'amenaça que pot representar la immigració per a l'ordre públic també és subratllada en diverses obres (p. e., DUCASTELLA, 1961; MARTÍNEZ-MARÍ, 1964, 43 i 1966 b).

Aquesta imatge poc positiva recolza en criteris discriminatoris ètnics i socials alhora. Bastant estesa entre els medis catalanistes és la noció de la superioritat absoluta de Catalunya en relació amb el que anomenen «les terres endarrerides i mig-africanades de la Península».²⁰ Jordi Pujol, l'òptica del qual es modifica després, recorre a aquest tipus d'anàlisi en textos clandestins, escrits el 1958, on parla de la superioritat de Catalunya en relació a Castella i de l'immigrant com a «la mostra de menys valor social i espiritual d'Espanya», «un home destruït i anàrquic», etc. (*Per una doctrina de la integració* en PUJOL, 1976, 66-68). La interpretació classista és clara en Pladebosch, que observa que un dels principals inconvenients és que es tracta de «gent de categoria social inferior que fugen de llurs contrades perseguint un nivell de vida més elevat». DUCASTELLA compara la mentalitat de l'obrer immigrant amb la d'un adolescent, mentre que el burgès, segons ell, posseeix una mentalitat adulta (en *Los suburbios*). CRUELLS descriu els immigrants com

una massa explosiva, de vegades fins i tot una mica vandàlica, sempre almenys cridanera i inculta...

i observa que la seva inferioritat és tal que entre els catalans i ells tota intimitat és exclosa (12-13).

5.1.4. Les condicions de vida dels immigrants

Molts catalans, no havent visitat mai els suburbis d'immigrants, i no

¹⁹ «De viva veu», *Ressò*, juny 1951.

²⁰ SING, 5-IX-69.

tenint més que les fonts oficials per informar-se'n, es fan una idea més aviat idíl·lica de les condicions que hi regnen i de la rapidesa de promoció social que coneixen els habitants. Així, segons ALBERT:

L'immigrant que ve de terres pobres, a través d'un procés que no dura més de tres o quatre anys, passa a convertir-se en un ciutadà que té casa, duu sabates i corbata, que té ràdio o televisió i cuina de gas, com únicament en tenien els senyors del seu poble d'origen (7).

S'explica aquesta promoció ràpida per la presència a Catalunya d'estructures socials menys rígides (SERRAHIMA, 81) i el país és presentat sovint com «una nova "terra promesa" feliç i definitiva».²¹

Una altra confusió afecta les relacions entre autòctons i immigrants, que es creuen molt més freqüents que no ho són. BADIA insisteix particularment sovint en el funcionament de trames socials mixtes molt favorables a la integració 1966; 1969, 234, etc.).

1.5.1. La integració cultural i lingüística

Aquest tema d'importància ben destacada a l'esperit dels observadors catalans és objecte de nombrosos interrogants, les respostes dels quals són proporcionades per l'experiència personal o bé pel resultat de les enquestes esmentades més amunt (5.1.2). Molts autors es conformen amb afirmacions globals, més aviat optimistes sobre el grau d'integració dels immigrants en general, i particularment de les generacions nascudes a Catalunya. PLABOSCH, per exemple, considera que la segona generació, nens de llars marxistes, ja són «fills de la terra, amb tots els atributs». D'altres afirmacions afecten la facilitat d'assimilació d'alguns grups (sobretot els andalusos, considerats menys instruïts i, per tant, més malleables) (DUCASTELLA, 1961; MARTÍNEZ-MARÍ, 1966 a, 144) o l'adopció, si no de la llengua, almenys de la «mentalitat catalana o de la ideologia nacionalista» (FERRATER-MORA, 1960; GRASES, 1951 b). Un testimoni cabdal en defensa de la hipòtesi de la integració, o en el seu defecte de la voluntat d'integració, és proporcionat per Franciso CANDEL, primerament en un article (1958) i més tard en un llibre que es transforma en *best-seller* (1964). El seu propi estatut d'immigrant dona a la seva versió dels fets una gran credibilitat. Cal assenyalar, en canvi, que moltes observacions de Candel són tretes del medis immigrants d'abans de la guerra i tenen relativament poc en compte unes dificultats que s'oposen a la integració dels nous contingents arribats després (cf. HALL).

Quant a les conclusions que es desprenen dels diferents estudis, també són força optimistes. Grases cita els resultats d'una recerca portada a terme amb una tècnica «similar a la de l'anàlisi química» (?) que revela una taxa d'«assimilació» mitjana del 60 % (GRASES, 1951 b). L'altre article del mateix autor, ja citat, es basa en una hipòtesi encara més optimista (la de l'assimilació total des de la segona generació), perquè suposa que la mort de la primera generació entranyarà la desaparició de la colònia immigrant (v. *supra* 5.1.2.). Als anys 1960 una gran quantitat de petits estudis, de metodologia sovint desconeguda, intenta de mesurar, ja la coexistència del català entre els immigrants, ja el desig d'aprendre'l (ex. GARCIA-

²¹ *Granollers* (Comunidad Cristiana), núm. 683, 19-IV-64.

GRAU, 1966 a, 1966 b) i donen uns resultats sovint encoratjadors. Dos investigadors més importants contribueixen a difondre la idea d'una integració relativament reeixida i a associar aquesta integració al procés de mobilitat social. Joaquim MALUQUER I SOSTRES, en una sèrie de petits estudis efectuats a diferents medis rurals i urbans conclou, a partir d'un examen de les estructures ocupacionals, que l'assimilació i la promoció van parelles (sense que l'una sigui necessàriament la causa de l'altra) (1963, 99). Aquesta situació seria particularment típica de les petites ciutats on:

La situació d'inferioritat sòcio-professional dels immigrants en relació als autòctons explica l'esforç dels primers per assemblar-se als segons. El nivell cultural molt baix dels nousvinguts facilita els processos, així com el fet que la zona és estrictament catalana (1963, 63).

Unes conclusions anàlogues es presenten en treballs ulteriors (MALUQUER, 1965 i 1966). L'altre investigador, Antoni BADIA, treu d'una base estadística impressionant pel seu volum, però molt poc fiable, unes conclusions tan categòriques com la següent:

La manca de les capes més rudimentàries de formació cultural provoca en molts immigrants que la més petita promoció humana es faci, és clar, dins els motlles de la terra d'adopció, perquè hom no en troba d'altres (1969, 250-251).

Es troben afirmacions semblants en d'altres treballs del mateix autor (1966; 1964, 196) i les seves conclusions encara són citades per d'altres a títol de garantia científica de l'autenticitat del fenomen (Maria Cardús en BADIA, 1973; VALLVERDÚ).

La noció d'una integració cultural i lingüística quasi automàtica, perquè es relliga inextricablement al procés de mobilitat social ascendent, és àmpliament acceptada durant molts anys. Quadrant prou bé amb la idea de la superioritat dels catalans en relació als immigrants (v. *supra* 5.1.3.), s'expressa sovint en termes força tenyits de paternalisme (SERRAHIMA, 86; ROCA, 34).²²

Un altre factor que s'invoca amb molta freqüència per basar la hipòtesi de la integració cultural i lingüística és la pretesa força d'assimilació de la «terra», és a dir, la capacitat que es considera que posseeix l'entorn físic d'imposar als qui viuen en un mateix lloc uns trets mentals, culturals, etc., distintius. Dotada d'una certa garantia científica per Vicens Vives (11, 16, 153-154) aquesta idea és represa per molts d'altres comentaristes (CANDEL, 1964, 19, 67; SOLDEVILA, 9; CRUELLES, 39).²³ Jordi Pujol l'acull amb entusiasme (1964 b); BADIA, analitzant-ne les dades, veu unes interaccions entre la força de la terra i d'altres factors com el medi social i familiar (1969, 250, 263); i també troba carta de ciutadania, quan és el cas, a les publicacions marxistes.²⁴

²² Cf. SINC, 5-IX-69; J. Carbonell, *Serra d'Or* XIII, núm. 6, juny 1966.

²³ Cf. SINC, 5-I-69.

²⁴ Emili VILASECA, *Nous Horitzons*, núm. 5-6, segon trimestre 1965.

5.2. *Les implicacions de la immigració per a Catalunya*

5.2.1. Implicacions «racials» i culturals

Tant al nivell de les implicacions com al nivell de les causes, les represes (declarades) de Vandelló i (no declarades) de Rossell són freqüents. El dilema continua essent fonamentalment el mateix: cal acceptar les conseqüències racials o culturals de la immigració per l'interès de l'economia? En paraules de CRUELLS:

(els immigrants) poden ser la nostra futura vitalitat, econòmica evidentment, però poden ser també un foment de descomposició del que els catalans considerem essencial (14).

Els avantatges i inconvenients del mestissatge són avaluats per diversos autors, entre els quals l'historiador Vicens Vives no és el menor. Aquest el presenta com una constant de la història catalana i rebutja les interpretacions «racistes» (24, 26). Es mostra fins i tot aprensiu en relació a l'alteració dels valors mentals autòctons (moderació, esperit de compromís) (85-86) i tem una polarització dels extrems (149). Grases té por de la pèrdua de les «essències morals» i de l'energia que els catalans han acumulat al llarg dels segles, considerant que una «aportació de sang estrangera» pot perjudicar les «qualitats racials» (1951 a). Per a MARTÍNEZ-MARÍ es tracta de saber si «des del punt de vista racial és aconsellable la fusió com a millora biològica o, per contra, representaria una mutació o afebliment dels trets característics dels catalans» (1964, 36-37).²⁵ Quant a IGLÉSIES, preveu que un dia «pugui actuar damunt el nostre propi territori un cos diferent al nostre» (50).

Sovint hom es conforma remouent la qüestió sense mirar de respondre-hi. El balanç del mestissatge és netament negatiu en Cruells, però, i Peyrí parla de «barreges indesitjables», tenint en compte la inferioritat dels castellans (31). D'altres veredictes són més favorables. Ernest LLUCH s'alegra de l'augment de la natalitat; Albert preveu el naixement d'una nova raça, més forta i més sana (10), mentre que JUTGLAR parla dels efectes enriquidors del mestissatge (1967 b). Diversos autors, segons l'exemple de Vandellós, fan una distinció entre l'aportació generalment positiva dels pobles veïns, sotmesos en altre temps a la corona de Catalunya-Aragó, i la més dubtosa de pobles allunyats, com els andalusos (GRASES, 1951 b; MARTÍNEZ-MARÍ, 1964, 37).

5.2.2. Les implicacions econòmiques

Les opinions també són ben dividides pel que fa als avantatges econòmics de la immigració. Entre els arguments avançats a favor hi ha el simple augment de la població i del nombre de consumidors (GRASES, 1951 a; Lluís de CARALT en *Los suburbios*, 33-35). Alguns veuen la immigració com un factor de promoció per als autòctons, vist que els immigrants s'insereixen als graons més baixos del mercat del treball (PLABOSCH, 65-66; MALUQUER, 1963, 28). També es fa referència a la teoria de Sauvy sobre la rendibilitat dels treballadors segons l'edat, per demostrar que la immigració constitueix per a Catalunya «un bon negoci» i «un gran benefici»,

²⁵ Cf. BALLESTER.

perquè les despeses que corresponen als sectors d'edat improductiva (infància, vellesa) són assumides principalment per les regions d'origen (MALUQUER, 1961 i 1965; MARTÍNEZ-MARÍ, 1966).

Els inconvenients que s'esmenten també són nombrosos. El preu que representa l'immigrant per a la societat receptora, en termes de càrregues fiscals i de «beneficència», és recordat sovint (MARTÍNEZ-MARÍ, 1964, 18, *Conversaciones*, 133).²⁶ D'altres consideren que la immigració ha estat perjudicial per a les mateixes estructures de l'economia. És l'opinió, entre d'altres, de Jordi PUJOL, que observa:

la posibilidad de recurrir con tanta facilidad a la mano de obra extranjera constituyó un factor importante de estancamiento de nuestra industria en lo que se refiere a su progreso técnico y a la mejora de su productividad (1964).²⁷

Quan és el cas, es constaten referències aïllades per part de simples ciutadans catalans que es planyen de les repercussions de l'arribada d'immigrants al seu barri: crisi d'allotjament, degradació del medi físic i social, etcètera (*Conversaciones*, 132).²⁸ Les reflexions sobre la pèrdua de llocs de treball no són perceptibles, en aquesta època, sinó a través dels desmentiments (p. e., CANDEL, 1958).

5.2.3. Les implicacions polítiques

Una darrera implicació de la immigració, definida en termes polítics, que era present en diversos comentaristes d'abans de la guerra, no és expressada després sinó rarament, i encara pels exiliats. Es tracta del creixement del poder polític de Catalunya al si d'Espanya, degut a l'augment de la població. No hi ha dubte que pocs dels qui tenien una coneixença directa de la situació política hurien estat tan irrealistes per pretendre, com ho fa el Consell Nacional dels Catalans (sense esmentar la immigració, tanmateix), que el creixement demogràfic a Catalunya ha augmentat les possibilitats d'aquesta d'accedir a la independència per raó del declivi corresponent del poder de Castella.²⁹

5.3. Les solucions

5.3.1. Les solucions caritatives

La importància de la caritat cristiana com a solució als problemes plantejats per la immigració deriva de diversos factors: d'una banda, el fet que la preocupació per la immigració es fa sentir (i arriba a expressar-se) primerament en els medis catòlics progressistes; de l'altra, la influència de les solucions oficials que proposen la caritat com a substitut de l'acció governamental; i, per fi, una certa consciència que millorant la sort de l'immigrant hi ha la possibilitat de guanyar la seva adhesió a la «causa» catalana (SERRAHIMA, 86; CRUELLS, 21).

Entre les respostes dirigides sobre la noció de caritat, citem Duocastella, que considera que «del mismo modo que nos preocupamos por los

²⁶ Cf. cartes a *Serra d'Or*, VII, núm. 12, des. 1965.

²⁷ Cf. BANCO URQUIJO, vol. I, 141, vol. II, 514, i DUOCASTELLA, 1961.

²⁸ «*Conversaciones*», 132; Jordi Delprat, *Serra d'Or*, IX, núm. 7, jul. 1966, p. 6.

²⁹ SINC, 15-VI-67.

huérfanos, por los ancianos, por los enfermos, por las viudas, el Evangelio y la Sagrada Biblia nos instan constantemente a que tratemos al inmigrante (peregrino) como a fiel imagen de Jesucristo» (1961, 330) i Cruells que parla de «la gran responsabilitat que contraïem nosaltres (...) respecte a ells, com a éssers humans que són necessitats de tot, moralment i materialment» (18). Pere Calders, per la seva banda, en una anàlisi ben original del problema econòmic que es troba a l'origen de la immigració, conclou que:

si la massa d'immigrants viu d'una manera tan calamitosa que és urgent de mobilitzar tota mena d'ajuts, fins i tot la beneficència privada i la nostra generositat col·lectiva, és un contrasentit que vingui tant de gent necessitada en una de les zones de la Península de vida més cara.

La solució seria, doncs, segons ell, que s'enviessin diners a les regions subdesenvolupades perquè els emigrants poguessin quedar-se a casa seva!³⁰

5.3.2. Les solucions polítiques i econòmiques

És sobretot de l'exterior que provenen les propostes més radicals en vista del control de la immigració. Un projecte de govern preparat a l'exili el 1961 comprèn, per exemple, sota la rúbrica «Política demogràfica», les mesures següents: el retorn dels «criminals, inadaptats i desocupats» al seu lloc d'origen; l'assimilació (sense més precisions) i el control selectiu de la immigració.³¹

A l'interior hom es conforma, més aviat, lamentant-se de la impotència política de Catalunya per a reaccionar, en termes de vegades força desencoratjadors:

Els tenim i no els podem evitar, tampoc no els podem treure (...) per tant els hem de pair encara que ens resultin indigestos. Ni tan sols podem evitar que augmentin (CRUELLS, 32).

D'altra banda, els catalans de l'interior es limiten a proposar mesures destinades a augmentar la rendibilitat econòmica dels immigrants i la seva facilitat d'adaptació organitzant, a les regions d'origen, cursos de formació professional i serveis d'informació sobre Catalunya (MARTÍNEZ-MARÍ, 1964, 51; Lluís de CARALT, *Los suburbios*, 33-35). No cal dir que totes aquestes propostes demostren una profunda ignorància (o indiferència) envers les dificultats que travessen les regions d'origen. D'altra banda, s'associen a una teoria, utilitzada abundantment pel règim, que tracta de provar que els moviments migratoris beneficien tant les regions subdesenvolupades com les desenvolupades (MARTÍNEZ-MARÍ, 1966 a).³²

5.3.3. Les solucions «biològiques»

Tenint en compte la freqüència amb la qual s'analitza el problema de la immigració en termes de desnatalitat i de mestissatge, potser es fa estrany de trobar relativament poques solucions concebudes segons aquesta mateixa òptica. Com a màxim es troba, de la ploma de Maluquer, unes

³⁰ Pere CALDERS, *Serra d'Or*, VII, núm. 7, jul. 1965, p. 46.

³¹ *Projecte d'acció per al període transitori* (gener 1961) (font no identificada).

³² Cf. R. TRIAS FARGAS, citat per SOLDEVILA, 214-216.

recomanacions invitant les parelles catalanes a adoptar un «comportament socialment responsable i adaptat» en nom d'una «necessitat col·lectiva» (1969) o presentant els casaments mixtos com «l'únic mitjà d'arribar a l'assimilació biològica també per les característiques mentals lligades a l'herència» (1963, 137).

La raresa d'aquest tipus de solució es pot explicar eventualment de dues formes: d'una banda, per un cert realisme que fa comprendre als observadors que en una societat industrial és difícil de convèncer les parelles de modificar el seu comportament en matèria de natalitat; i, de l'altra, en termes de l'ambigüïtat que plana sempre sobre les interpretacions «racistes» i que porta molts d'aquells qui analitzen el problema a la llum de criteris «biològics» o «racials» a no enfocar més que solucions d'ordre cultural (escoles, contactes amb els autòctons...). Aquesta mateixa inconsistència entre l'anàlisi i les solucions, però, també era present en Vandellós.

5.3.4. Les solucions culturals

Les solucions culturals són, en efecte, les més universalment acceptades. Hem vist que a l'Espanya dels anys 1950 la presència de diferències culturals, i d'aquí la necessitat d'una integració cultural, és un tema difícil d'abordar. Els vots de Grases, segons el qual la solució consisteix a donar als immigrants «les nostres qualitats més estimades, l'amor al treball, una formació professional, una casa confortable i digna i el sentit de l'estalvi» són molt rars per a l'època (1951 a). D'altres es veuen obligats a esquivar el problema invocant consideracions religioses, sobretot la necessitat d'integrar els immigrants en el «Cos Místic de Crist» (v. citació) o també en una comunitat humana, perquè «la práctica de las virtudes sociales y comunitarias [es un] factor propicio para el incremento de la caridad y demás virtudes cristianas» (DUOCASTELLA, *Los suburbios*, 146). Els mitjans concrets proposats per a arribar a aquesta integració de fins religiosos, mentrestant, són la pertinença a organismes la majoria dels quals tenen un caràcter catalanista reconegut (DUOCASTELLA, *Los suburbios*, 148; Joan VIDAL i GIRONELLA, *idem*, 90).

El tema del manteniment de les formes litúrgiques pròpies de les regions d'origen (sobretot les processons espectaculars) dóna altres ocasions d'avaluar el pro i el contra de la integració. Els clergues i laics catalans es posen d'acord generalment per a considerar el valor religiós d'aquestes manifestacions bastant feble i per jutjar més desitjable, dins els interessos de «la comunitat», la integració dels immigrants a les formes autòctones de pràctica religiosa (*Conversaciones*, 58-59; 138-139; MARTÍNEZ-MARÍ, 1964, 17). La qüestió de saber si la llengua de la litúrgia ha de ser el català o el castellà és resolta de forma anàloga a favor del català, a fi d'assegurar l'estabilitat i l'homogeneïtat de la qual depèn el benestar de l'immigrant (POLO-CARRERAS, CAMPS, BADIA, 1965).

Quan es vol evitar de plantejar el problema en termes religiosos, hi ha el recurs a un altre subterfugi, que consisteix a predicar la integració, no pas a Catalunya (que és arriscat), sinó a la ciutat de Barcelona. Així Jaume Nualart, autor més tard d'un important article sobre la necessitat d'assegurar la integració a Catalunya, parla el 1958 d'adaptar-los a la «manera

de ser» de la ciutat i del perill que la personalitat d'aquesta no es perdi com a conseqüència de la immigració (*Los suburbios*, 16-17).

Més tard, quan es fa possible de parlar més o menys obertament de la integració cultural a Catalunya, aquestes posicions desemboquen, en un primer moment, en propostes molt nombroses apuntant a l'adopció integral —i algun cop forçada— dels trets culturals catalans per part dels immigrants i l'abandó total de la seva cultura pròpia.

Diferents consideracions serveixen per a justificar aquest objectiu, i una de les més freqüents és la noció de la inferioritat en relació amb els catalans i la necessitat de promoció social (v. *supra* 5.1.3., 5.1.5.). Duocastella els descriu com nens petits «con los ojos abiertos a la vida y ávidos de captar la manera de ser y de juzgar la vida de los mayores» (1961, 331) mentre que Badia parla del «mimetisme que apareix en qualsevol escala social, pel qual tothom té tendència a captenir-se com els que són més amunt» (1973, 195) (cf. BADIA, 1966, 93, 100 i ss.; SERRAHIMA, 82). La important teoria que construeix Jordi Pujol a favor de la integració té les arrels en la doctrina «comunitària» citada més amunt quan afirma que «fer un poble està més enllà de les forces espirituals dels immigrants humils», per tant només els catalans són aptes per accomplir aquesta «gran missió» (1976, 69 —la cita és del 1958).

Una altra consideració ateny el «deure» dels immigrants d'integrar-s'hi. Per a alguns, aquest deure es basa en la idea —poc compatible amb el reconeixement de les causes econòmiques de l'emigració— segons la qual «adopten lliurement la decisió de venir i, entre les conseqüències de llur decisió hi ha, i ells ho saben, la d'assimilar-se a Catalunya» (BADIA, 1966, 99).³³ Segons una òptica encara més radical, aquell qui «abandona» el seu país no té cap dret, i tots els drets lingüístics se situen al costat del país receptor (VIUSA), i Cruells, que parla de la «dilució» i de l'«absorció» dels immigrants, justifica la imposició que això implica en nom de la imposició (de la llengua castellana) que han sofert els catalans (10, 25). Considera així que l'opressió de la qual la llengua catalana ha estat víctima crea en els immigrants una mena de deure moral d'adoptar-la (23).

6. CONCLUSIONS I EVOLUCIÓ

Hem descrit una situació en què una minoria lingüística, pròspera però força oprimida, veu arribar al seu territori un nombre molt elevat d'immigrants, de nivell socioeconòmic inferior, però pertanyent al grup lingüístic dominant. Aquesta immigració s'esdevé en un context en què és molt difícil —en un principi gairebé impossible— d'obtenir notícies fiables, d'investigar-hi un mateix o d'intercanviar lliurement informacions i opinions. Sense poder-ho fer millor, els catalans es lliuren a especulacions quant als fets, s'informen en fonts antiquades i intenten de realitzar investigacions amb mètodes del tot insuficients. Les interpretacions inadequades o obsoletes són necessàriament nombroses. Entre les quals hi ha la identificació dels immigrants amb els agents de l'opressió; l'anàlisi de les causes i conseqüències biològiques i racials del fenomen; la imatge menyspreativa de l'immigrant miserable i passiu; la creença en un ràpid ascens social, acompanyat necessàriament d'una integració cultural i lingüística... Aquestes

³³ Cf. Consell Nacional dels Catalans, *Crida al poble català*, 1964.

interpretacions desemboquen en solucions igualment mal adaptades a la situació: solucions polítiques i econòmiques totalment irrealitzables, i solucions culturals inviablès a llarg termini, basades en la caritat i la integració cultural unidireccional.

Des de mitjan dels anys 1960, la situació comença a evolucionar. Els períodes de liberalització es perllonguen, cosa que permet una circulació «normal» de les informacions i de les opinions. Nombrosos reportatges sobre les veritables condicions als suburbis són publicats, no tan sols a la premsa especialitzada (religiosa i científica), sinó també als setmanaris i diaris. Se celebren grans debats, el primer arran de l'aparició del gran èxit de Candel (1964). Algunes bones investigacions, realitzades sobretot als anys 70, donen una imatge molt més matisada dels mecanismes reals d'integració i promoció.

Al mateix temps s'esdevé una consolidació de l'oposició al règim. Al si dels partits d'esquerra, dels sindicats, de les associacions de barri i dels grans moviments col·lectius, com l'Assemblea de Catalunya, autòctons i immigrants es troben cara a cara. Aquesta nova situació provoca allò que en un altre lloc (HALL, 1979) hem anomenat una «decantació ideològica molt progressiva». Les diferències inevitables sorgeixen entre els autòctons, per als quals les consideracions lingüístiques i culturals són cabdals, i els immigrants que tenen sobretot reivindicacions socials. La interdependència entre els objectius de Catalunya en tant que comunitat nacional i els de les classes populars, reconeguda després d'algun temps en certs medis de l'esquerra (cf. HALL, 1979, 126-127) és generalment acceptada. Mitjançant una certa educació política en medis obrers immigrants i certes concessions des del costat catalanista, es forja l'aliança. Les solucions muntades sobre la caritat i la integració unidireccional i exclusivament cultural són substituïdes per una política d'integració alhora social i cultural que garanteix, al mateix temps, els drets lingüístics i culturals dels immigrants, els quals comencen, en aquest context, a ser considerats com els aliats objectius dels autòctons enfront de la dictadura, i viceversa. Així, els dos grups en seran víctimes, l'un en el pla cultural i lingüístic, l'altre en el pla socioeconòmic. És aquesta aliança allò que porta, el 1977, l'aclaparadora victòria electoral de les forces reunides de l'oposició i al restabliment del govern autònom. Després d'això comença una nova era...

PRINCIPALS OBRES CONSULTADES

- ALBERT I CORP, E.: *Els problemes del demà* (Barcelona, Edicions d'Aportació Catalana, 1965), 29 pp.
- BADIA I MARGARIT, A.: *Llengua i cultura als Països Catalans* (Barcelona, Edicions 62, 1964), 196 pp.
- *En la llengua del poble*, «Serra d'Or», VII, 2, feb., 1965, pp. 13-14.
- *La integració idiomàtica i cultural dels immigrants. Reflexions, fets, plans*, «Qüestions de vida cristiana», 31, 1966, pp. 91-103.
- *La llengua dels barcelonins* (Barcelona, Edicions 62, 1969), 684 pp.
- *La llengua catalana ahir i avui* (Barcelona, Curial, 1973), 245 pp.

- BALLESTER I CANALS, J.: *Per una consciència de país* (Barcelona, 1963) (inèdit), 44 pp.
- BANCO URQUIJO (Servicio de Estudios en Barcelona): *Desarrollo económico de Cataluña, 1967-1970* (Dir. Ramon Trias Fargas) (1967).
- BENET, J.: *Catalunya sota el règim franquista*, Informe sobre la persecució de la llengua i cultura de Catalunya pel règim del General Franco (Edicions Catalanes de París, 1977), 455 pp. (publicat sota l'atribució «Institut Català d'Estudis Polítics i Socials»).
- CALVO, A., i VEGA, E.: Generalitat, partits polítics i immigració durant la segona república, *Quaderns d'alliberament*, núm. 2/3 (Barcelona, Ed. de la Magrana, 1978), pp. 17-27.
- CAMPS, J. P.; BASILI DE RUBÍ, F.; MULET VALLHONRAT: «Aplicació de la reforma litúrgica a les terres catalanes», *Criterion*, vol. 29, 1966, pp. 59-94.
- CANDEL, F.: *Donde la ciudad cambia su nombre* (Barcelona, 1957).
- *Los otros catalanes*, «La jirafa», III, 1958, pp. 13-14.
- *Els altres catalans* (Barcelona, Edicions 62, 1964). (Les referències són tretes de la 12a. edició, 1973.)
- CASTELLANOS, R.: «El debat sobre la integració dels immigrants a la societat catalana», *Quaderns d'alliberament* 2/3, 1978, pp. 173-230.
- CRUELLS, M.: *Els no catalans i nosaltres* (Barcelona, Edicions d'Aportació Catalana, 1965), 40 pp.
- DUCASTELLA, R.: «Mataró. Estudio de sociología demográfica, económica y religiosa», *Cuadernos de información económica y sociológica*, IX-X, juny-desembre 1967, pp. 1-389.
- «Fenómenos de aculturación religiosa de la inmigración en Cataluña», *Estudios geográficos*, XXVII, 105, novembre 1966, pp. 625-639.
- FERRATER MORA, J.: «La catalanització de Catalunya», *Les formes de vida catalana* (Barcelona, Editorial Selecta, 3a. edició, 1960), pp. 112-126.
- GARCIA GRAU, J.: «Una enquesta sobre ensenyament», *Serra d'Or*, VIII, núm. 5 (maig) i 6 (juny), 1966, pp. 24-26 i 22-24.
- GINER, S.: *Continuity and change. The social stratification of Spain* (University of Reading, 1973).
- GRASES, J.: «L'ajuda dels immigrants», *Ressò*, maig 1951, pp. 73-76 (1951 a).
- «Xifres sobre la immigració», *Ressò*, juny 1951, pp. 101-102 (1951 b).
- HALL, J.: *L'immigration et Catalogne: attitudes des Catalans et impact sur l'idéologie nationaliste (1961-1977)* (Tesi de doctorat de tercer cicle, Universitat de París-Sorbona, en preparació).
- IGLÉSIES I FORT, J.: *La població de Catalunya en la dècada 1950-1960* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1966), 90 pp.
- JOFRE, P.: «Precedents de la immigració als Països Catalans», *Quaderns d'alliberament* núm. 2/3 (Barcelona, Edicions de la Magrana, 1978), pp. 9-16.
- JUTGLAR, A.: «Un fenomen de primera magnitud a la història de Catalunya: la immigració», *Tele-estel* II, 28-I-67, pp. 6-7 (1967 a), 3-II-67, pp. 3-5 (1967 b), 17-II-67, pp. 20-21 (1967 c).
- LARA SÁNCHEZ, F.: *La emigración andaluza. Análisis y testimonios* (Madrid, Ediciones de la Torre, 1977), 239 pp.

- LLUCH, E.: «Ara neixen més catalans», *Serra d'Or*, VIII, 1 gener 1966, pàgines 19-20.
- MALUQUER I SOSTRES, J.: «Valoració econòmica de la immigració», *Serra d'Or*, III, 4, abril 1961.
- *L'assimilations des immigrants en Catalogne* (Ginebra, Librairie Droz, 1963), 156 pp.
- *Població i societat a l'àrea catalana* (Barcelona, Editorial A-C, 1965).
- «Aspectos de la asimilación cultural de los inmigrantes», *Estudios geográficos*, separata núm. 105, nov. 1966, pp. 607-624.
- «Les perspectives de la natalitat a Catalunya», *Serra d'Or*, XI, 112, 15 gener 1969, pp. 15-16.
- MARTÍNEZ-MARÍ I ODENA, J. M.: *La immigració a Barcelona* (Barcelona, Rafael Dalmau, 1964), 75 pp.
- «La aportación de Almería en el crecimiento de Barcelona», *Miscellanea Barcinonensia*, 14, 1966, pp. 135-144 (1966 a).
- «La inmigración en el área de Barcelona», *Estudios Geográficos*, XVII, 105, nov. 1966, pp. 541-546 (1966 b).
- NADAL, J.: «En Vandellós, trenta anys després», *Qüestions de vida cristiana*, 31, 1966, pp. 111-114.
- NUALART, J.: «Entorn de la immigració», *Qüestions de vida cristiana*, 17, 1965, pp. 76-92.
- OLIVÉ, M. J.: «Santa Coloma de Gramanet. Los déficits de equipamiento colectivo e infraestructuras», *Cuadernos de Arquitectura y Urbanismo* 13, nov.-des. 1972, pp. 65-72.
- PEYRÍ, A.: El poder polític. El problema Catalunya-Espanya (París, Col·lecció COM de l'Associació Catalònia, 1972).
- PINILLA DE LAS HERAS, E.: *Immigració i mobilitat social a Catalunya* (ICESB, Barcelona, 1973), 4 fasc.
- «Moviments intra i intersectorials en el mercat del treball de l'Àrea Metropolitana de Barcelona», *Congrés de Cultura Catalana. Resolucions*, vol. I (Països Catalans, 1978), pp. 165-176.
- PLABOSCH, M.: «El problema de l'any: la immigració», *Ressò*, Nadal de 1951 i any nou de 1952, pp. 65-67.
- POLO, X., i CARRERAS, J.: «Resultats d'una enquesta sobre l'ús del català i del castellà com a llengües litúrgiques a les terres catalanes», *II Congrés Litúrgic de Montserrat* (Montserrat, 1966), pp. 465-477.
- PUJOL, J.: «La inmigración en Cataluña», *Promos*, abril 1964, pp. 5-6 (1964 a).
- «Candel. "Els altres catalans"», *Promos* 28, agost 1964 (1964 b).
- *La immigració, problema i esperança de Catalunya* (Barcelona, Nova Terra, 1976), 139 pp.
- RECOLONS, L.: *La població de Catalunya. Distribució territorial i evolució demogràfica (1900-1970)* (Barcelona, Laia, 1976), 268 pp.
- ROSSELL I VILAR, M.: *Diferències entre Catalans i Castellans. Les mentalitats específiques* (Barcelona, L'Avenç, 1917), 82 pp.
- *La raça* (Barcelona, Llibreria Catalònia, 1930), 344 pp.
- SERRA, X.: «Una gran inquietat» [sic], *Ressò*, nov. 1951, pp. 213-215.

- SERRAHIMA, M.: *Realidad de Cataluña. Respuesta a Julián Marías* (Barcelona, Aymà, 1967).
- SOLDEVILA, F.: *Què cal saber de Catalunya?* (Barcelona, Club Editor, 1968), 244 pp.
- TAMAMES, R.: «Los movimientos de la población española durante el período 1951-1960», *Revista de economía política*, 1962.
- TORRES, J.: «Les enquestes sociolingüístiques catalanes», *Treballs de Sociolingüística Catalana* núm. 1, 1977, pp. 137-146.
- VALLVERDÚ, F.: *L'escriptor català i el problema de la llengua* (Barcelona, Edicions 62, 1968), 196 pp.
- VANDELLÓS, J.: *Catalunya, poble decadent* (Barcelona, Biblioteca Catalana d'Autors Independents, 1935), 236 pp. (1935 a).
- *La immigració a Catalunya* (Barcelona, Fundació Patxot, 1935), 228 pp. (1935 b).
- VICENS VIVES, J.: *Noticia de Cataluña* (Barcelona, Ed. Destino, 1954), 162 pp.
- VIUSA, M.: «La necessària assimilació», *Som* núm. 2, Balanç de l'any 1965.
- WOODWARD, K. A.: *A formal measure of language attitudes in Barcelona. A note from work in progress* (Department of Anthropology, University of California at Berkeley, 1981?) (informe preliminar inèdit).
- Conversaciones sobre inmigración interior* (Barcelona, Patronato Municipal de la Vivienda, 1965).
- Los suburbios, 1957* (Compendi de les ponències i colloquis desenvolupats durant la Setmana del Suburbi, compilat per R. Duocastella, Barcelona, 1957), 195 pp.